

PHILOSOPHICAL SCIENCES

БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ ТА КОРОНАВІРУСУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Книш Інна Василівна

Національна академія управління

д-р.філос.н., професор кафедри

соціально-гуманітарних дисциплін та іноземних мов

м. Київ, Україна

Анотація: у даній статті розглядаються питання, що стосуються проблем та перспектив продукування нових практик ведення бізнесу в умовах війни та коронавірусу.

Ключові слова: бізнес, практики, коронавірус, війна.

Вступ. В умовах війни на тлі пандемії COVID-19 важливою є комунікація з людьми, які у стані «звуження меж» особливо гостро відчували дискомфорт і шукали розради у віртуальному середовищі, адже завдяки ІКТ і вивільненому часу набули більшої здатності до спілкування. Якщо раніше розмова, листування тощо регламентувалися чіткими часопросторовими межами та зводилися до стислих повідомлень або лапідарних діалогів, то карантин спонукав до трансформування ціннісної системи людства. Віртуальне середовище вможливило переорієнтування зі стаціонарної роботи на «віртуальну» діяльність, даючи присутні переваги та збільшуючи шанси зробити кар'єру (щонайменше зберегти своє робоче місце), продовжити або завершити навчання тощо.

Війна на тлі коронавірусу висувають до бізнесу ряд вимог, що забезпечать його життєздатність. Саме тому тема дослідження є актуальною і затребуваною, адже, продукування практик, які відбуваються у сфері бізнесу не

має аналогів у світі і їх впровадження дозволить підтримати сталість розвитку бізнесу, і, як наслідок, нашої держави. До сучасного бізнесу пред'являється ряд вимог щодо його конкурентноспроможності та функціональності. В цілях швидкої окупності передбачається, що хороший бізнес має швидко розвиватися, вимагати мінімального вкладення коштів, підтримки держави тощо, що особливо актуально в екстремальних умовах війни та тлі коронавірусу.

Ціль роботи: розглянути стан, проблеми та перспективи продукування практик ведення бізнесу в умовах війни та коронавірусу.

Журналіст Всеволод Некрасов аналізує актуальні новини щодо американських (Zoom Video Communications, Amazon, Netflix, Walmart, Steam, CVS Pharmacy, Papa John's, Domino's, Pizza Hut) і українських компаній («Епіцентр», «Укрпошта», «Розетка» [7]), для яких пандемія COVID-19 стала «трампліном, а не гирями на ногах». До спалаху коронавірусної хвороби, принаймні в Україні, перелік лідерів ринку мав дещо інший вигляд [14]. Під час коронавірусної ізоляції відбувся виразний зсув у бік продажу продовольчих і побутових товарів у онлайн-крамницях; у транспортній галузі скрутні часи переживали компанії, що займаються пасажирськими перевезеннями, натомість набирали обертів ті, що надають послуги з доставки. Ситуація змінилася за часів війни, коли особливої актуальності набули передусім транспортна, харчова, енергетична й житлова проблеми. Відповідно змінилася й система цінностей, адже люди більше замислюються про своє майбутнє, а духовні потреби та прагнення починають переважати над матеріальними. Українці гуртуються в потужну неподільну цілісність, а колишні непорозуміння та протистояння поступаються місцем взаємопідтримці, кооперації тощо.

Щойно українці трохи оговталися й адаптувалися до практик, пов'язаних із COVID-19, прийшов інший Вій – війна, яку принесли у світ «вершники Апокаліпсису» (цит. за: [3]). З огляду на це питання пандемії стало не те що другорядним – про нього практично забули. Статистики й регулярних новин про коронавірус тепер годі й шукати. На нашу думку, знати статистику дуже

важливо, хоча б тому, що зараз багато людей змушені переховуватися в укриттях або переїздити в безпечніші регіони, створюючи скупчення і погіршуючи епідеміологічну ситуацію у світі. Призупинена й лабораторна верифікація, яка сприяла діагностуванню й ранньому виявленню вогнищ інфекції, адже багато медиків залучено до роботи на фронті та у прифронтових зонах. Під час війни більшість із нас забуває про карантинні обмеження, що може призвести до спалахів не лише коронавірусу, а й різних інфекційних захворювань (гепатиту, холери, кору, поліомієліту, дифтерії тощо [13]). Значна частка населення України, застосовуючи переважно практики вакцинації чи перехворівши на COVID-19, набули імунітету, а під час війни – ще й стресостійкості, витривалості, ощадливості тощо.

Отже, попри відсутність чіткої й оновлюваної статистики захворювання на коронавірус, не варто забувати про цю та інші хвороби. І хоч зараз строгого контролю за дотриманням карантинних обмежень в Україні ніби й немає, варто дотримуватися хоча б елементарних правил. Міністерство охорони здоров'я України робить усе можливе, щоб не допустити нових спалахів захворюваності (цит. за: [2]).

Поки Україна бореться за мир і свободу, у світі продовжують перейматися кластеризацією коронавірусу, про що свідчать численні публікації. Наприклад, «Суспільне» повідомляє, що Шанхай закривають на жорсткий карантин [12]; «BBC News» – що в Гонконгу відзначають найбільший сплеск захворюваності на Омикрон [6]; за статистикою ресурсу «Our World in Data» (дані на 25 березня 2022 року), в Ізраїлі зафіксовано 12 378 випадків, Великобританії – 86 043, Франції – 132 527, Німеччині (дані на 20 березня 2022 року) – 195 788 позитивних результатів аналізів [1].

Як зазначив перший віце-президент ТПП України Михайло Непран [10], результати Третього щомісячного опитування керівників підприємств (що його проводить ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» в рамках проекту «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю», який фінансується Європейським Союзом, МБФ «Відродження» та

благодійним фондом ATLAS Network (США)) за такими критеріями, як виробництво, продаж, експорт, імпорт, зайнятість, використання потужностей, нові замовлення тощо, засвідчують дві ключові тенденції:

1) Збільшилася частка бізнесів, які відновлюють повноцінну роботу. Зокрема, частка респондентів, що повідомили про зменшення виробництва, знизилася із 44,9 % у червні до 27,5 % у липні. Зростає частка підприємств, виробничі потужності яких починають наближатися до довоєнних обсягів і які очікують на нові замовлення. У липні 36 % підприємств почали працювати майже на повну силу (в травні таких було 17 %, у червні – 30 %);

2) ТПП України вважає загрозливою тенденцією погіршення оцінок державної політики з боку бізнесу. У липні 2022 року лише 10 % представників підприємств оцінили цю політику позитивно (у травні це було 19 %, у червні 16 %). На думку експертів, це означає очікування чітких сигналів від держави щодо ключових правил економічного устрою під час війни.

Серед **оптимістичних трендів** відзначимо такі. **Зменшилася:** – із 21,6 % до 15,8 % кількість випадків примусового відправлення працівників у вимушені відпустки; – із 46,9 % до 36,0 % кількість підприємств, які вказали на скорочення запасів сировини; – із 46,1 % до 34,2 % чисельність підприємств, які очікують на покращення загальноекономічного середовища впродовж наступних 6 місяців; **збільшилася:** – із 6,9 % до 7,8 % кількість підприємств, які відновлюють запаси сировини й матеріалів; – із 25,4 % до 42,5 % частка тих, хто вважає, що впродовж наступних 6 місяців загальноекономічне середовище не зміниться.

Загалом у липні 2022 року до головних проблем підприємств належали: зростання цін на сировину або матеріали (62 %), логістичні складнощі (47 %), а також зменшення попиту на товари або послуги (36 %). На проблемах із корупцією наголосили лише 5 % опитаних.

Показові ключові факти щодо динаміки бізнесу. За березень–липень 2022 року кількість реєстрацій нового бізнесу наблизилася до 74 % порівняно з аналогічним періодом 2021 року. З квітня, в умовах повномасштабної війни

темпи реєстрації нових бізнесів становили 85 % порівняно з позаминулорічними та 63 % на тлі позаминулорічних. Аналітичні показники свідчать, що українці вірять у перемогу, завдяки чому адаптація до війни відбувається швидше, ніж до пандемії коронавірусу. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – з 15 тисяч у квітні до понад 23 тисяч у серпні, коли цей показник склав 114 % від відповідного періоду 2020 року й 71 % порівняно з 2021-м. 78 % із новозареєстрованих 2 165 юридичних осіб – благодійні фонди, громадські організації та департаменти органів місцевого самоврядування. 22 % нових юридичних осіб, або 480, мають статус прибутковості.

Водночас війна призвела й до закриття бізнесу в Україні: в середньому щомісяця закривалося 13 тисяч СГД, що до середини липня перевищувало кількість зареєстрованих нових СГД.

85 %, або 12 255, нових бізнесів – ФОПи. Цьому сприяли схвалені в березні податкові пільги для цих суб'єктів господарювання й відновлення онлайн-реєстрації в «Дії» (з 28 березня 2022 року). Зважаючи на позитивну динаміку реєстрації, можна припустити, що це значною мірою пов'язано з урядовою програмою стимулювання розвитку підприємництва, яка з 1 березня 2022 року й до скасування дії воєнного стану передбачає: – використання спрощеної системи оподаткування бізнесу (ФОПів та юридичних осіб) з оборотом до 10 млрд грн; – зменшення ставки єдиного податку з 5 % до 2 % від обороту без ПДВ; – звільнення від сплати єдиного податку платників 1 і 2 груп; звільнення від сплати за землю й екологічного податку на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або які були тимчасово окуповані збройними формуваннями рф, та ін.

Упродовж останніх місяців зарплати в Україні зазнали падіння майже в усіх галузях. Українські компанії наголошують, що під час війни одним із головних завдань для них є підтримка наявних працівників. Новим працівникам пропонують зарплати нижчі, ніж до війни. Засновник рекрутингової агенції «Борщ» Сергій Марченко в ефірі «Українського радіо» розповів, як змінився

ринок праці, скільки готові платити працедавці, які вакансії найбільш затребувані на ринку праці. Найменше постраждала українська ІТ-галузь, зорієнтована в основному не на український, а на світовий ринок, а також ті, хто працює віддалено. У середньому українці втратили від 30 % до 50 % і більше заробітної платні [8].

Благодійний фонд «МХП – Громаді» започаткував конкурс бізнес-ідей «Роби своє» для підтримки малого підприємництва під час війни. Ініціатива передбачає відродження економіки в селах і малих містах України та створення умов для сталого розвитку підприємництва як відповіді на негативні економічні наслідки війни [5].

Підтримці та розвиткові бізнесу покликані сприяти спеціальні ініціативи.

еДекларація замінює 374 дозвільних документів, необхідних для започаткування бізнесу.

«Підтримка бізнесу в умовах війни» – містить державні й донорські програми та приватні ініціативи щодо підтримки підприємців (збереження бізнесу, робочих місць і підтримання економіки України).

Гранти на підтримку мікро- й малого бізнесу розраховані на підтримку 300 підприємств, які знаходяться в районах бойових дій або виїхали та розгорнулися в безпечніших місцях. Їх започатковані спільно із програмою «EU4Business», Мінекономіки й Офісом з розвитку підприємництва та експорту. Заявки відбирає спеціальна комісія з незалежних бізнес-експертів. Розмір гранту – 125 000 грн (приблизно 4 000 євро).

Дія.Бізнес в Україні та Варшаві працює в нестандартному форматі (фахові консультації для підприємців, робітників щодо пошуку роботи, житла або оформлення документів).

Віртуальний центр Дія.Бізнес – інноваційний формат гарячої лінії (допомога у працевлаштуванні та проживанні в Польщі, Болгарії, Чехії, Словаччині, Словенії, Литві та Німеччині, відкритті власної справи чи тимчасовій передислокації бізнесу за кордон, отримання індивідуальної дорожньої карти зі списком корисних матеріалів, інформацією про контакт

центри та іншими рекомендаціями).

Експорт в умовах війни, вихід на міжнародний ринок і пошук партнерів за кордоном – окремий розділ «Експорт в умовах війни» на Дія.Бізнес (інформація для підприємств, що готові постачати свою продукцію за кордон, а також можливість подати заявку на включення компанії до Каталогу українських експортерів – онлайн-сервісу, який іноземні імпортери використовують як базу для пошуку партнерів в Україні).

У **англомовному розділі** – «Buy Ukrainian products and services» можна знайти інформацію про ініціативи та проєкти для допомоги українському бізнесу, дані щодо обмеження імпорту та ін.

Отже, економіка країни продовжує працювати, з'являються нові підприємства, зокрема ФОПи, бізнес повертається до роботи там, де це можливо. Тому потрібно підтримувати локальних виробників, щоб зберегти цю позитивну тенденцію та стимулювати економічний розвиток нашої держави, адже економічний фронт сьогодні важливий, як ніколи [11].

До решти негативних наслідків війни додалися ще й проблеми з енергоресурсами (електрикою, паливо-мастильними матеріалами, газом і водою). Виходом із ситуації, що склалась, є державна підтримка, закордонні інвестиції, благодійність тощо. Водночас відбувається різке переоцінювання цінностей не тільки українського народу, а й усього людства.

Вочевидь, у майбутньому інноваційна діяльність має виходити з нових реалій: враховувати можливість ізолювання й альтернативні практики переміщень, що призведе до переорієнтування виробників і надавачів послуг на віддалену працю в інших середовищах, пошук і впровадження альтернативних джерел енергії тощо. Це своєю чергою має спричинитися до значних змін у економічній і соціальній сферах, а також до трансформації світоглядних і ціннісних налаштувань людей.

Висновки. Таким чином, пандемія коронавірусної хвороби та війна, безперечно, стали для всього світу складними випробуванням. Але, як кажуть у народі, лихо не без добра. Спробуємо виокремити позитивні наслідки

COVID-19 та війни: падіння обсягів промислового виробництва – очищення довкілля, переорієнтування на інші види виробництва, пошук альтернативних джерел енергії; сприяння самоорганізації соціуму, переорієнтування свідомості людей на пошуки альтернативних засобів / ресурсів для існування в різних середовищах із немасштабовувальних (виробничих) професій на масштабовувальні (генерацію ідей) [9, с. 71] тощо. Зараз маємо слухну нагоду для роздумів, самозаглиблення й одночасно зближення з іншими, аналізу помилок, самовдосконалення, корегування попередніх (за змоги) та прийняття нових рішень, які або вбезпечать від іще жакливіших потрясінь, або допоможуть мінімізувати їхні руйнівні наслідки, а також докорінного трансформування ціннісних орієнтацій [4, с. 202]. Отже, під час пандемії коронавірусу та війни українське суспільство опинилося у стані «звуження меж» не тільки людини, але й усіх сфер людської діяльності як таких, та стало трампліном для продукування практик, ініціатив та проєктів для допомоги українському бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гетьман А. Як війна витіснила пандемію: цифр по Україні немає, але хвороба не зникла. *Укрінформ* : Мультимедійна платформа іномовлення України, 29 листопада 2022. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3442868-ak-vijna-vitishnila-pandemiu-cifr-po-ukraini-nemaie-ale-hvoroba-ne-znikla.html>
2. Карплюк Д. МОЗ пояснює, які обмеження Covid-19 скасували під час війни. Главком. 22 травня, 2022. URL : <https://glavcom.ua/country/health/moz-royasnuje-yaki-obmezheniya-covid-19-skasovali-pid-chas-viyni-847311.html>
3. Команда VoxCheck. КОНСПРОЛОГІЯ: Пандемія коронавірусу, війна в Україні та майбутній голод свідчать про прихід вершників Апокаліпсису. 27 червня 2022. URL : <https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/06/pryhid-vershnykiv-Apokalipsysu.png>.
4. Книш І. В. Номадичні практики маркетингового менеджменту в

умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. *Актуальні проблеми маркетингового менеджменту*. Виклики сьогодення [Електронне видання] : Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів та молодих вчених (Луцьк, 21 жовтня 2022 р.) / відп. ред. Войтович С.Я.. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2022. С. 200–205.

5. Конкурс бізнес-ідей «Роби своє» для підтримки малого підприємництва в умовах війни! *Калуська міська рада* : офіційний сайт. URL : <https://kalushcity.gov.ua/news/konkurs-biznes-idej-robi-svoje-dlya-pidtrimki-malogo-pidpriyemnictva-v-umovah-vijni>

6. Коронавірус : половина Європы заразится "Омикроном" в течение двух месяцев, США бьют ковидные рекорды. *BBC News русская версия*, 11 січня, 2022. URL : <https://www.bbc.com/russian/news-59955440>

7. Некрасов В. Десять американських, та українських, компаній, які «піднімаються» на карантині. *Економічна правда*. 22 квітня 2020. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/04/22/659639/>

8. Прищепа Я. Скорочення зарплат та робочих місць: як змінився ринок праці в умовах війни. *Суспільне*, 25 травня, 2022. URL : <https://suspilne.media/243322-skorocenna-zarplat-ta-robocih-misc-ak-zminivsa-rinok-praci-v-umovah-vijni/>

9. Талейб Н. Н. Чёрный лебедь. Под знаком непредсказуемости / пер. с англ.: В. Сонькина, А. Бердичевского, М. Костионовой, О. Попова. Москва: КоЛибри, 2010. 528 с. (Серия: Человек Мыслящий. Идеи, способные изменить мир).

10. «Український бізнес в умовах війни»: Відновлення виробництва і проблеми невизначеності. *Торгово-промислова палата України*. 10.08.2022. URL : <https://uccr.org.ua/press-center/business-news/ukrayinskii-biznes-v-umovakh-viini-vidnovlennia-virobnitstva-i-problemi-komunikatsiyi-z-vladi>

11. Федоров М. Підтримка бізнесу під час війни — 5 рішень від Мінцифри. *Економічна правда*. 10 червня 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/10/688040/>

12. Яворович Т. Шанхай закриють на жорсткий карантин через спалах COVID-19. *Суспільне*, 28 березня 2022. URL : <https://suspilne.media/tag/koronavirus/>

13. Яковлева О. Шість інфекційних загроз під час війни — які хвороби можуть поширитись в Україні та як захистити себе. *Вікна*, 24 весня 2022. URL : <https://vikna.tv/styl-zhyttya/zdorovia-ta-krasa/yaki-hvoroby-zagrozhuut-ukrayinczyam-cherez-vijnu/>

14. Mind Innovation Index 2019: искусственный интеллект, но пиратский софт. *Reactor.ua*. Платформа відкритих інновацій : supported by mind.u, 11 октября 2019. URL : <https://mind.ua/ru/publications/20203121-mind-innovation-index-2019-iskusstvennyj-intellekt-no-piratskij-soft>